

УДК 57(069.51)

Нариси історії Національного науково-природничого музею НАН України (до 50-річчя з дня створення)

І. Г. Ємельянов, О. В. Червоненко

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ, Україна)

On the History of the National Museum of Natural History, NAS of Ukraine (to the 50th Anniversary of Establishment). — Emelyanov, I. G., Chervonenko, O. V. — The National Museum of Natural History, NAS of Ukraine is the largest nature history museum in Ukraine, widely known because of its enormous fund collection (over 2 million storage units) and unique expositions. The formation of scientific nature history collections is closely linked with the country's history and it depended on the social system, organizational structure of scientific institutions and museums and also on the researchers' personalities. The present work contains a brief historical review of the collections and expositions of the four departments—museums, ways of their enrichment and contribution of well-known researchers into the Museum's development. Elucidated here are the significance of the NMNH NAS of Ukraine in preservation of scientific and cultural valuables, and its role in distribution and development of scientific knowledge in the natural sciences. The Museum's significant contribution as a biodiversity research center is emphasized as well.

Key words: nature history museum, museum history, museology.

8 червня 2016 р. виповнюється 50 років від дня заснування у Києві Національного науково-природничого музею Національної академії наук України (ННПМ) — одного з найбільших природничих музеїв Європи. Зважаючи на зростання інтересу суспільства до збереження духовних і матеріальних цінностей, стає актуальним дослідження історії становлення та формування експозицій і наукових фондів музею.

Музей створено в 1966 р. як єдиний експозиційно-територіальний комплекс під назвою Центральний науково-природничий музей АН УРСР, і складався з відділів — музеїв, заснованих у різні роки: Зоологічного (1919), Ботанічного (1921), Геологічного (1927), Палеонтологічного (1935) та Археологічного (1935), що були підпорядковані різним установам Академії наук.

З 2008 року до складу ННПМ як самостійної наукової установи входять чотири музейні експозиції («музеї») — геологічна, палеонтологічна, зоологічна, ботанічна, кожна з яких займає окремих поверх.

Музей розташований в одній з головних будівель Національної академії наук України. Це один з найпримітніших у Києві будинків, який є історико-культурною пам'яткою державного значення. З 1966 р. Музей займає старовинну велику споруду у центрі Києва, вирішену у стилі класицизму. Її будівництво розпочалося наприкінці 18 сторіччя (1899 р.) як комплекс міністерської жіночої гімназії Св. Княгині Ольги і закінчилося лише у 50–60 роках ХХ ст., відколи споруда набула сучасного вигляду (Звід..., 2006) (рис. 1).

Створення власне Музею, як єдиного комплексу, має свою історію та розпочинається ще з часів заснування Української академії наук. Володимир Іванович Вернадський, організатор і перший президент Української академії наук, був ініціатором створення в академії наук музеїв природничого спрямування. В. І. Вернадський мав практичний досвід створення у 1914 р. Геологічного та Мінералогічного музеїв Петербурзької академії наук, директором якого він був до 1917 р. Після переїзду у цьому ж році до Києва В. І. Вернадський розпочав активну діяльність щодо організації Української академії наук. Володимир Іванович зробив вагомий внесок у різні галузі науки, але передусім він був геологом. Тому не дивно, що серед його

Corresponding author address: O. V. Chervonenko; National Museum of Natural History, NAS of Ukraine; Bohdan Khmelnytsky St. 15, Kyiv, 01601 Ukraine; e-mail: entomo@ukr.net

перших кроків на посаді президента Української академії наук було створення установ природничого спрямування.

У промові 4 вересня 1918 р. академік В. І. Вернадський зачитав заяву Фізико-математичного відділення про заснування низки природничих установ, серед яких були, зокрема, Мінералогічний музей з лабораторією, Музей геологічний і палеонтологічний, музеї ботанічний і зоологічний (Вернадський, 1994).

Музеї, що склали єдиний комплекс ННПМ НАН України, створювались не одночасно, а в різні роки. Кожен з музеїв має свою історію становлення та формування фондів колекцій. Нижче наведена стисла історія основних етапів розвитку окремих музеїв, які наразі складають ННПМ НАН України.

Хроніки створення окремих експозицій

Зоологічний музей

Першим в історії Української академії наук був створений Зоологічний музей — 1 травня 1919 року на базі Фауністичного комітету при Академії наук. У протоколі Комітету з вивчення фауни України від 1 травня 1919 року, що зберігся у архівах, зазначено про надання коштів та затверджено куратором колекції Зоологічного музею В. А. Караваєва (Зоологічний музей, 2009). Директором музею призначено академіка Миколу Феофановича Кащенко, який з 1918 р. очолював кафедру зоології в Академії наук.

Обіймаючи посаду директора, вчений спрямував свої зусилля на виконання головного, на його думку, завдання музею — збирання та збереження матеріалів з метою всебічного вивчення тваринного світу, а також розповсюдження всіма можливими засобами наукових та науково-популярних відомостей про фауну України та всього світу.

Перша в Україні спеціалізована зоологічна установа налічувала тоді у своєму штаті 22 співробітники, серед яких були прізвища відомих дослідників природи. Початкові етапи існування музею пов'язані з іменами всесвітньовідомих зоологів, таких як брати В. та Ю. Артоблевські, М. Воскобойников, М. Воскресенський, М. Гроссгейм, Т. Добржанський, І. Жихарев та багатьох інших (ННПМ, 2012). Усвідомлення значущості музею як головного сховища зоологічних колекцій призвело до передачі сюди на збереження зборів багатьох суспільних і державних організацій того часу — Українського наукового товариства, Київського орнітологічного товариства, Київської губернської станції захисту рослин, Київського інституту народної освіти.

У листопаді 1930 р. на базі Зоологічного музею та інших зоологічних установ Академії наук було створено Інститут зоології і біології (нині Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена), а музей на правах його відділу увійшов до складу цього інституту (Інститут зоології, 2005).

Зростання фондів колекцій музею та наукова діяльність його співробітників припинились у 1941 р. з початком Другої світової війни. Українська наука зазнала нечуваних втрат. Значну частину колекцій не тільки Зоологічного, але й усіх інших музеїв було вивезено німецько-фашистськими окупантами до Німеччини й Польщі, багато матеріалів постраждали через відсутність належного догляду. Пізніше, після закінчення війни, деякі колекції було повернуто.

На новий щабель свого розвитку Зоологічний музей стає у 1963 році, коли група ентузіастів музейної справи на чолі з Миколою Миколайовичем Щербаком сформувала неструктурну лабораторію, працівники якої опікувалися музейними справами.

З часом назріла ідея розширення та створення великого Музею природи, в якому Зоологічному музею відводилося би чільне місце. Ідея була підтримана президентом Академії наук академіком Б. Є. Патонем. 26 грудня 1963 р. Президія академії наук видає постанову «Про створення Музею природи в системі Академії наук Української РСР» (рис. 2), якою передбачалось створення Зоологічного музею як складової єдиного Природничого музею, який, окрім Зоологічного, об'єднував би й інші музеї — Геологічний, Палеонтологічний і Ботанічний.

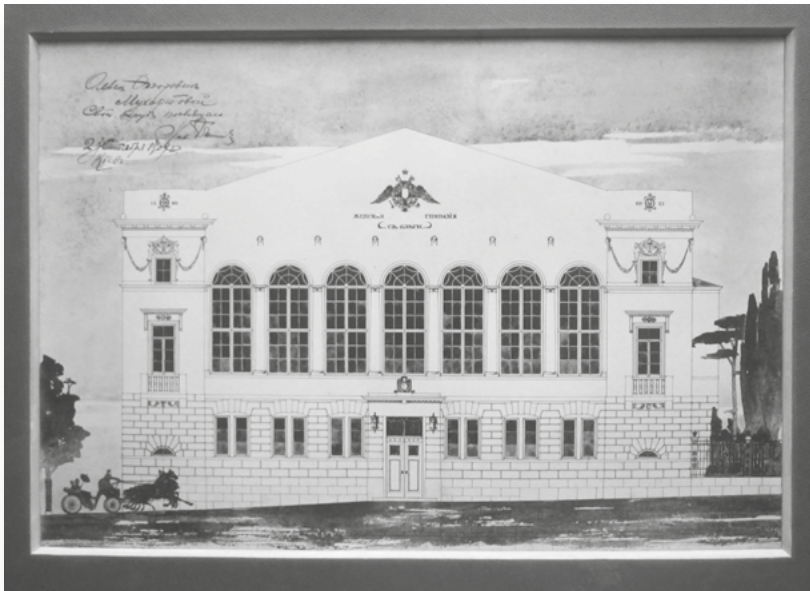
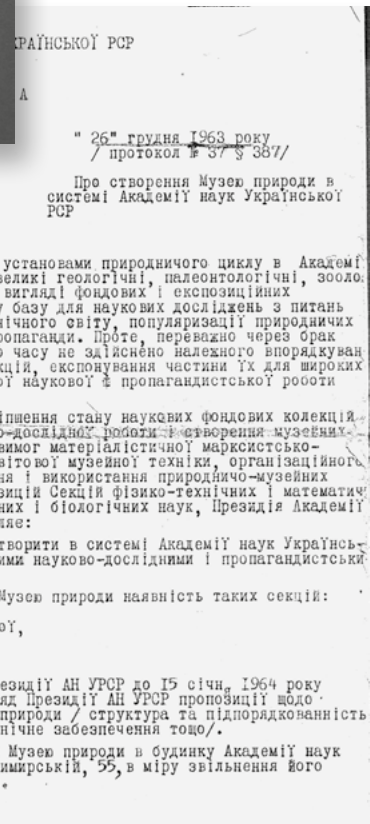

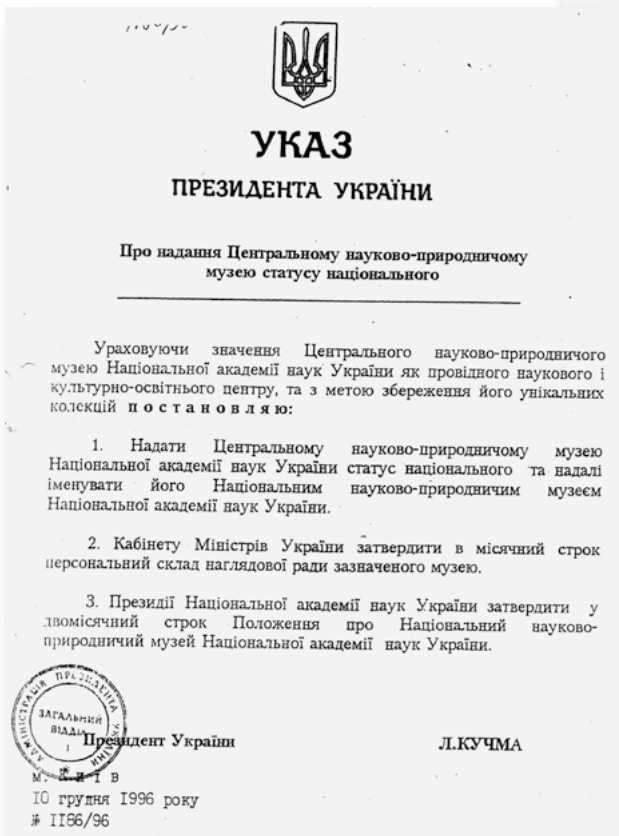
Рис. 1. Будівля міністерської жіночої гімназії Св. Княгині Ольги.
Fig. 1. The building of St. Princess Olga women's gymnasium.

УКРАЇНСЬКОЇ РСР

" 26" грудня 1963 року
/ протокол № 37 у 381/

Про створення Музею природи в системі Академії наук Української РСР

УКАЗ

ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Про надання Центральному науково-природничому музею статусу національного

Ураховуючи значення Центрального науково-природничого музею Національної академії наук України як провідного наукового і культурно-освітнього центру, та з метою збереження його унікальних колекцій постановляю:

1. Надати Центральному науково-природничому музею Національної академії наук України статус національного та надати іменувати його Національним науково-природничим музеєм Національної академії наук України.
2. Кабінету Міністрів України затвердити в місячний строк персональний склад наглядової ради зазначеного музею.
3. Президії Національної академії наук України затвердити у двомісячний строк Положення про Національний науково-природничий музей Національної академії наук України.

Президент України

Л.КУЧМА

М. П. 10 грудня 1996 року
1156/96

а рики Радянської влади установами природничого циклу в Академії Української РСР зібрано великі геологічні, палеонтологічні, зоологічні і ботанічні матеріали у вигляді фондів і експозиційних матеріалів, які становлять міцну базу для наукових досліджень з питань історії Землі і розвитку органічного світу, популяризації природничих знань, атеїстичної пропаганди. Проте, переважно через брак грошових коштів, до цього часу не здійснено належного впорядкування колекцій, не налагоджено належної наукової і пропагандистської роботи на цій базі.

Метою кардинального поліпшення стану наукових фондів колекцій і експозицій на базі науково-дослідної роботи в створення музейної організації на рівні сучасних вимог матеріалістичної марксистсько-ленінської науки і сучасної світової музейної техніки, організаційного вдосконалення кращого зосерігання і використання природничо-музейних колекцій та виходячи з пропозиції Секції фізико-технічних і математичних наук та хіміко-технологічних і біологічних наук, Президія Академії Української РСР постановляє:

1. Вважати за доцільне створити в системі Академії наук Української РСР Музей природи з широкими науково-дослідними і пропагандистськими функціями.
2. Передбачити в складі Музею природи наявність таких секцій:
 - а/ геологічної,
 - б/ палеонтологічної,
 - в/ зоологічної,
 - г/ ботанічної.
3. Зобов'язати Секцію Президії АН УРСР до 15 січня, 1964 року розробити та подати на розгляд Президії АН УРСР пропозиції щодо організації Музею природи / структура та підпорядкованість, штати, матеріально-технічне забезпечення тощо/.
4. Передбачити розміщення Музею природи в будинку Академії наук Української РСР по вул. Володимирській, 55, в міру звільнення його приміщень, які там містяться.

Рис. 2. Постанова Президії академії наук «Про створення Музею природи в системі Академії наук Української РСР» (26 грудня 1963 р.)

Fig. 2. Decree of the Presidium of the Academy of Sciences "On creation of the Nature History Museum within the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR" (26 December, 1963)

Рис. 3. Указ Президента України від 10 грудня 1996 р. про надання ЦНПМ НАН України статусу «національний».
Fig. 3. Decree of the President of Ukraine from 10 December, 1996 on granting to the CMNH NAS of Ukraine the "national" status.

Над формуванням нової концепції експозиції працювала група науковців, до якої увійшли І. Г. Підоплічко, М. М. Щербак, Г. І. Молякко, Д. М. Доброчаєва, В. П. Франчук, В. П. Шарпило, І. О. Хорошунова. Нова концепція надавала першочергового значення облаштуванню сучасних експозиційних залів із природними зразками з усього світу. Готуючись до реконструкції музею, співробітники ознайомились із станом музейної справи в нашій країні і за кордоном. Це дало змогу перевірити і застосувати ряд нових методик і матеріалів. Велику роботу було проведено по впорядкуванню та розробці української зоологічної номенклатури, зокрема для великої кількості екзотичних тварин (Підоплічко, Щербак, 1969).

Над практичним втіленням концепції у Зоологічному музеї під керівництвом М. М. Щербака багато працювали В. П. Шарпило, Ю. О. Костюк, В. Мовчан, В. М. Лоскот, О. О. Петрусенко та багато інших. Протягом багатьох років послідовники засновників музею продовжують їхню справу, помножуючи наукові колекції та вдосконалюючи експозицію. Наразі Зоологічний музей — широко знаний однією з найкращих у світі колекцій хребетних та безхребетних тварин, що зберігаються у наукових фондах та представлені у залах Зоологічного музею.

Палеонтологічний музей

Створення Палеонтологічного музею пов'язано з іменем академіка Івана Григоровича Підоплічка. Ще у 1935 р. в Інституті зоології та біології Всеукраїнської академії наук він очолював групу палеозоології, яку у 1947 р. перетворено на відділ палеозоології Інституту зоології. Цим науковим підрозділом І. Г. Підоплічко керував протягом 26 років.

В основу створення музею палеонтології лягли колекційні матеріали, що були зібрані не тільки з часу заснування Академії наук України, а й ті, що зберігалися у Київському університеті та приватних колекціях з XVIII ст. До палеонтологічної частини Зоологічного музею у 1935 році відносили 470 експонатів. Під час окупації ці матеріали були пограбовані або знищені загарбниками, але після війни кількість експонатів було не тільки відновлено, а й збільшено до 780 (без урахування фондів) (ЦНПМ, 1982). Також на початок 60-х років XX ст. були зібрані багаті колекції викопних об'єктів, що також увійшли до майбутньої експозиції Палеонтологічного музею.

При розбудові Центрального науково-природничого музею у 1966–1969 роках Палеонтологічний музей набув свого сучасного вигляду. Значний внесок у його становлення зробили академік В. О. Топачевський, О. Л. Короткевич, В. І. Бібікова, В. І. Свистун, В. І. Таращук та багато інших.

На сьогодні експозиція Палеонтологічного музею налічує понад 2 тис. оригінальних експонатів, які не можна побачити в інших музеях світу. В ній наочно представлено історію розвитку рослинного та тваринного світу Землі, починаючи з появи життя до сьогодення. Окрім іншого, в експозиції представлені унікальні споруди, широко відомі у всьому світі — відтворення конструкцій з кісток мамонту з місць мешкання людей кам'яного віку. Привертають увагу науковців й величезні наукові фондові колекції Відділу палеонтології, які є джерелом наукових досліджень та складають основу для оновлення експозиції.

Ботанічний музей

Питання про створення Ботанічного музею в системі Академії наук України було вирішене Президією УАН у березні 1921 р. — тоді був заснований Ботанічний кабінет (музей) та гербарій, і саме вони стали першоосновою сучасного Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України та Ботанічного музею в його складі.

Першими штатними і позаштатними працівниками Ботанічного кабінету і гербарію були видатні українські вчені-ботаніки О. В. Фомін, Д. К. Зеров, А. С. Лазаренко, А. М. Окснер, П. Ф. Оксіюк, Ю. Д. Клеопов та інші.

У 1931 році була відкрита перша експозиція музею у приміщенні Інституту ботаніки. В експозиції було лише кілька сотень експонатів.

У 1965 р. директор Інституту ботаніки академік К. М. Ситник, під час відвідування Ботанічного музею президентом академії наук Б. Є. Патоном та академіком І. Г. Підоплічком, підтримав ідею створити принципово нові багатопланові експозиції рослинного світу в комплексі з іншими музеями.

Після створення Центрального науково-природничого музею Ботанічний музей очолила Дарина Микитівна Доброчаєва.

Експозиції музею створювалися на флористичній основі за зонально-регіональним принципом, вони найяскравіше характеризують різноманіття рослинного світу Землі, усіх її регіонів, різних природних зон та флористичних областей.

Важливим було й те, що для виготовлення експонатів був широко використаний метод об'ємної сушки рослин. Цей метод був уперше застосований у практиці облаштування природознавчих музеїв світу.

На основі зібраних і науково опрацьованих різноманітних натурних матеріалів було створено єдину музейну експозицію, окрасою якої стали великоформатні панорамно-об'ємні діорами.

Поповнення експозиції та фондів зразками тропічної флори відбувалося завдяки морським експедиціям, що надало змогу створити унікальну експозицію рослинного світу Палеотропічного та Неотропічного флористичних царств. Матеріали з експедицій привозили К. М. Ситник, Л. І. Мусатенко, Л. М. Сипайлова та багато інших.

Геологічний музей

У 1920 році при Українській академії наук у Києві Геологічний кабінет об'єднав колекції Українського наукового товариства та Мінералогічного кабінету Університету Св. Володимира, а також приватні збірки відомих науковців-геологів П. А. Тутковського, Ф. М. Полонського, М. І. Безбородька, В. І. Крокоса, А. Л. Анджейовського (Червоненко, 2016). Це стало початком формування сучасного Геологічного музею.

Враховуючи постійне збільшення колекційного фонду та розширення науково-пропагандистської діяльності, Музей у 1927 році затверджено як самостійну наукову установу — Національний геологічний музей України. Першим директором Музею став академік Павло Аполлонович Тутковський, однією з головних ідей якого була популяризація геологічних та географічних знань серед широких верств населення.

У 1931 р. були об'єднані Геологічний кабінет, Геологічний музей та Український науково-дослідний геологічний інститут. З 1930 по 1939 рр. до музею з Київського університету були передані цінні палеонтологічні колекції, колекція мінералів і порід, колекція метеоритів. Поповнення наукових фондів музею відбувалося за рахунок надходжень від його співробітників, а також фахівців Геологічного інституту. Крім того, колекції та окремі зразки передавали в музей геологічні підприємства, шахти, окремі громадяни.

Важкі випробування спіткали співробітників Геологічного музею у 1933–1937 роках, коли були репресовані видатні діячі геологічної науки, академіки, доктори, професори. Невиправних збитків зазнали музейні колекції й під час окупації Києва у 1943 р., коли відбувалося справжнє пограбування музеїв та архівів. Завдяки організації німецькими загарбниками широкомасштабної мародерської операції «Лінц» до Німеччини вивозили найцінніші експонати, колекції, художні твори. В той час зникли скелет мамонта, викопного слона трогонтерія, численні мінералогічні колекції топазів, берилів, моріонів, зразки гірського кришталю, бурштину, багато надзвичайно цінних зразків метеоритів. Музей втратив дуже цінні об'єкти з колекції — три великі фрагменти метеориту «Брагін» вагою 183,73 та 45 кг, залізний метеорит «Farm-Goamus» з Західної Африки вагою 407 кг, що були вивезені до Німеччини у воєнний час. У повоєнні роки лише частина пограбованих колекцій була повернута до Києва.

Наступним етапом розвитку Геологічного музею стає його корінна реконструкція під керівництвом Г. І. Молявка, який був його директором з 1966 до 1968 року.

У 1978 році директором усього музейного комплексу стає член-кореспондент академії наук Євген Федорович Шнюков — відомий вчений, дослідник морської геології. Під його керівництвом геологічний музей, разом з іншими відділами, входить на правах структурного підрозділу до Відділення морської геології та осадового рудоутворення НАН України. У цей час у геологічному музеї відкриваються нові зали — «Морська геологія» та «Естетика каменю». В останньому розміщена єдина в Україні мінералогічна колекція художніх виробів з напівдорогоцінного каміння, яка стала родзинкою Геологічного музею.

До фондів та експозиції в цей час надходять численні сучасні матеріали — зразки дна Азовського та Чорного морів, Атлантичного та Індійського океанів, а також матеріали експедиційних досліджень науковців-геологів.

Створення єдиного комплексу ННПМ НАН України

Природничі музеї України у 50–60 роки ХХ сторіччя мали певну направленість, наприклад — зоологічну, ботанічну, археологічну. Природа у таких музеях була представлена розрізнено, а час вимагав її цілісного сприйняття. Тому наразі стала ідея створити такий музей, де б природа була представлена як єдина система в усьому її різноманітті та єдності. Думка щодо створення єдиного комплексу природничих музеїв, що зародилася в головах багатьох провідних науковців-біологів та була підтримана в академії наук ще у 1963 році, отримала новий розвиток.

Президія Академії наук схвалила запропонований проект створення єдиного музею природи, а Постанова Ради Міністрів Української РСР № 440 від 8 червня 1966 р. «О создании Центрального научно-природоведческого музея АН УССР» дозволила досить швидко вивільнити необхідні площі і приступити до створення унікального музейного комплексу у старовинній будівлі у самому центрі Києва.

Непересічне значення у розбудові Центрального науково-природничого музею відіграв один із засновників і його перший директор — академік Іван Григорович Підоплічко, який доклав багато зусиль та особисто брав участь у створенні експозиції музею.

Завдання опанувати створення окремих частин Центрального науково-природничого музею Академії наук УРСР — окремих музеїв на правах відділів інститутів — вимагало серйозної попередньої науково-методичної і науково-організаційної роботи. Завдяки винятковому ентузіазму та відданості музейній справі засновників музею, серед яких необхідно відзначити члена-кореспондента НАН України М. М. Щербака, професорів Д. М. Доброчаєву, Г. І. Мольяка, В. П. Шарпила, Б. В. Заверуху, провідних науковців О. Л. Короткевич, В. П. Франчук, Ю. О. Костюка, Ю. В. Мовчана та багатьох інших співробітників, у дуже стислі терміни були проведені роботи з відбору та підготовки експонатів для експозиції, яка створювалась за класичними принципами музеєзнавства.

В основу побудови Центрального науково-природничого музею АН УРСР були покладені чотири основних принципи:

- Принцип історичності. Показ і збереження всіх колекційних зразків, а також пояснювальних матеріалів як документів, що ілюструють історичний розвиток Землі та всього живого на ній від первісних форм до сучасних. Принцип історичності зумовив необхідність подачі матеріалів з усієї Земної кулі, при цьому значна увага та значення приділялася матеріалам з України.
- Принцип науковості. Представлення зразків, матеріалів та пояснень до них на основі точних наукових відомостей.
- Принцип доступності наочності. Демонстрація зразків та пояснювальних текстів формувалася таким чином, щоб бути цілком зрозумілою для відвідувачів.
- Принцип високого художньо-естетичного рівня. Оформлення вітрин та загального інтер'єру Музею формувалося в єдиному стилі. Для організації єдиного простору на всіх поверхах музею була використана єдина базова кольорова гама, яка дозволила об'єднати все різноманіття

природничих об'єктів у візуально єдину композицію. Окрім того, для художнього оформлення експозиції та створення діорам були залучені знані та відомі художники-члени Художнього фонду України, які створили художню раду під керівництвом І. А. Хорошунової. В експозиції були використані художні твори відомих художників-аніمالістів — Г. Еккерта, Г. Глікмана, І. Їжакевича, Ф. Кричевського, які стали частиною експозиції та прикрасили її.

До сьогодні в Музеї зберігаються закладені засновниками принцип та логіка представлення експозиції. В холах та залах музею на площі 8 тис. кв. м зібрано понад 60 тис. експонатів, які висвітлюють походження нашої планети, її будову та історичний розвиток, еволюцію рослинного і тваринного світу, сучасний стан флори і фауни.

Експозиція живого світу побудована за систематико-еволюційним принципом — від нижчих організмів до вищих. Окрім експонатів для кожної групи організмів надається коротка довідка, яка містить основні відомості про неї. Як допоміжний матеріал використовуються оригінальні фотографії, карти, художні твори. Широке використання художнього оформлення було застосовано вперше у практиці природознавчих музеїв України. Вітрини чергуються з діорамами, де представлені високохудожні зображення середовищ існування різних груп тварин і рослин у певні історичні періоди. Комплекс із 29 діорам — ландшафтні експозиції та біогрупи — посідає чільне місце в музеї.

За минулі роки в ННПМ НАН України побували мільйони відвідувачів з різних куточків світу (щороку установу відвідують кількасот тисяч екскурсантів). За час існування музею став широко відомим не лише в нашій державі, але й далеко за її межами, він занесений до міжнародних довідників. Його роль у формуванні сучасних уявлень про природу та у вирішенні проблеми взаємовідносин людини з довкіллям, внесок у пропаганду знань з питань охорони та раціонального використання природних ресурсів, збереження біорізноманіття поряд із естетичним вихованням підростаючого покоління важко переоцінити.

У зв'язку із загальнодержавним і міжнародним визнанням результатів наукової діяльності та практичної реалізації найважливіших державних програм у гуманітарній сфері, постійним розвитком та удосконаленням музейної роботи Центральному науково-природничому музею НАН України Указом Президента України від 10 грудня 1996 р. надано статус «національного» (рис. 3).

Наукові фондові колекції ННПМ НАН України

Унікальні фондові колекції музею складають природничі матеріали, кількість яких становить понад 2 млн. музейних одиниць зберігання. Започатковані ще у XIX ст. видатними українськими дослідниками природи, вони є підґрунтям плідної наукової роботи співробітників Музею, колективів та фахівців інших наукових установ України і світу. Наукові фондові колекції ННПМ включають унікальні збори зразків гірських порід, мінералів, представників флори і фауни (в тому числі викопних) з різних регіонів нашої планети.

До унікальних і найцінніших у науковому відношенні експонатів і визначних колекційних об'єктів ННПМ належать:

У Відділі геології: скам'яніле дерево — ситгілярія; колекції залізо-марганцевих конкрецій з дна Атлантичного та Індійського океанів, у тому числі унікальна брила мантійної речовини, піднята з глибини 5700 м в Індійському океані; колекція метеоритів, в якій наразі зберігається 29 із зареєстрованих 42 знахідок українських метеоритів, 60 метеоритів з інших країн світу, а також зразки місячного ґрунту, здобуті автоматичними станціями «Луна-12» та «Луна-16»; геохронологічна колекція докембрійських гірських порід України, вік яких становить від 1,2 до 3,5 млрд. років.

У Відділі палеонтології — колекція гіпаріонової фауни України, зокрема об'єкти, змонтовані за версією І. Г. Підоплічка як житло людини пізнього палеоліту (Межиріцьке та Мезинське житла з кісток мамонта), кісткові рештки представників неогенової та плейстоценової фауни;

змонтовані скелети великих ссавців — слона-дейнотерія, мамонта та волохатого носорога, кита-цетатерія, жирафи-херсонотерія, первісного бика-тура — предка сучасної великої рогатої худоби.

У Відділі зоології — колекції рідкісних безхребетних і хребетних тварин Євразії, Африки, Нової Зеландії, Австралії, Південної Америки, а також типові екземпляри тварин. Особливо цінними є старі зразки, вік яких становить понад 100 років.

У Відділі ботаніки найбільш цікавими для експозиції є гілки, квітки та плоди баобаба, ковбасного, хлібного і гарматного дерев, мандрагори, плодів сейшельської та кокосової пальм, летиції, папайї, дерева какао та багато інших експонатів з різних куточків світу.

З 1999 року наукові фондові та експозиційні колекції ННПМ НАН України визнані національним надбанням та мають підтримку держави.

ННПМ НАН України — 50 років

Протягом багатьох років ННПМ НАН України є відомим методичним музейним центром у Східній Європі. Тут постійно здійснюється обмін колекційними матеріалами та науковими працями з багатьма музеями Європи, США, Азії та Австралії, проводяться семінари та курси підвищення кваліфікації спеціалістів природничого профілю, працівників краєзнавчих музеїв України та багатьох інших держав.

В установі видаються три наукові журнали «Збірник праць Зоологічного музею», «Вісник Національного науково-природничого музею», «Праці Теріологічної школи».

На базі Музею діють Українське герпетологічне та Українське теріологічне товариства.

У Музеї зосереджений невеликий, але потужний штат висококваліфікованих фахівців-науковців — ботаніків, зоологів, палеонтологів, геологів та музеєзнавців, кожен з яких є унікальним спеціалістом у певній галузі. Більшість з них — справжні ентузіасти музею та докладають чимало зусиль для збереження музейних колекцій та розвитку експозиції.

Рис. 4. Проект реконструкції будівлі ННПМ НАН України, виконаний на замовлення чл.-кор. НАН України, народного депутата ВР України С. О. Довгого.

Fig. 4. The project of reconstruction of the building of NMNH NAS of Ukraine made to the order of S. O. Dovhyi, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Member of the Parliament of Ukraine.

Особливо шанують в колективі ветеранів — людей, що стояли у витоків створення музею та брали особисту участь у його розбудові. Сучасному стану та високому рейтингу Музею у світі нинішні співробітники зобов'язані своїм попередникам, які плідно працювали тут протягом багатьох десятиріч років, збагатили науку своїми досягненнями та заклали фундамент розвитку музейної справи.

Святкуючи своє 50-річчя, ННПМ НАН України, незважаючи на важкі часи, формує концепцію свого розвитку на майбутнє та використовує усі можливі заходи щоб відповідати високому рівню вимог, які поставлені перед закладом, що має статус «національного».

Музей розвивається, його фонди поповнюються новими матеріалами, вдосконалюється система обслуговування відвідувачів, відбуваються інші системні зміни, включаючи реконструкцію та оновлення експозицій, впровадження нових підходів для подальшого розвитку музейної діяльності.

На сьогодні Національний науково-природничий музей НАН України є визнаним потужним науковим осередком та одним з найбільших центрів музейної справи, безперечним надбанням та гордістю України.

Публікації про ННПМ НАН України

Нижче наведено головні видання про музей, подані в хронологічному порядку.

1975. Зоологический музей: путеводитель / Сост.: В. П. Шарпило, Ю. А. Костюк, А. А. Петрусенко и др.; отв. ред. Н. Н. Щербак; ЦНПМ АН УРСР. — Киев : Наукова думка, 1975. — 120 с.
1976. Геологический музей: путеводитель / Сост.: В. В. Древина, А. С. Иванушко, Р. Ф. Король и др.; отв. ред. В. П. Франчук; ЦНПМ АН УРСР. — Киев : Наукова думка, 1976. — 112 с.
1976. Ботанический музей: путеводитель / Авт. текста: Д. Н. Доброчаева, Б. В. Заверуха, Л. М. Сипайлова; под ред. Д. Н. Доброчаевой; ЦНПМ АН УРСР. — Киев : Наукова думка, 1976. — 143 с.
1982. Центральный научно-природоведческий музей АН УССР / Под общ. ред. акад. АН УССР К. М. Сытника. — Киев : Наукова думка, 1982. — 211 с.
1985. Українська Радянська енциклопедія / 2 вид. — Київ : Гол. ред. УРЕ, 1985. — Том 12 (Фітогормони – Б). — С. 206.
1986. Киев : энциклопедический справочник / Под ред. А. В. Кудрицкого. — Киев : Главная редакция Украинской Советской Энциклопедии, 1986. — 698 с.
1986. Зоологический музей: путеводитель / Авт.-сост. Н. Н. Щербак; ЦНПМ АН УРСР. — Киев : Наукова думка, 1986. — 64 с.
1987. Палеонтологический музей: путеводитель / Авт.-сост.: Е. Л. Короткевич, Н. Г. Белан; ЦНПМ АН УРСР. — Київ : Наукова думка, 1987. — 64 с.
2004. Палеонтологічний музей: путівник / Авт.-укл.: В. О. Топачевський, Ю. О. Семенов, Т. В. Крахмальна, О. А. Михалевич; ННПМ НАНУ. — Київ, 2004. — 73 с.
2005. Зоологічний музей: путівник / Відп. ред. Є. М. Писанець; ННПМ НАНУ. — Київ, 2005. — 80 с.
2006. Национальный научно-природоведческий музей НАН Украины: путеводитель / Авт.-сост.: Е.Ф. Шнюков, О. В. Червоненко, Ю. А. Семенов и др. — Киев, 2006. — 24 с.
2006. The National Museum of Natural History at the National Academy of Sciences of Ukraine: Guidebook / Ye. F. Shniukov, J. V. Chervonenko, Yu. J. Sevenov et al. — Kyiv, 2006. — 24 p.
2007. Геологічний музей. Національний науково-природничий музей НАН України: путівник / Авт.-упор. Г. Г. Алауї, В. О. Іваннікова, В. П. Гриценко та ін. — Київ, 2007. — 52 с.
2008. Національний науково-природничий музей: путівник / Авт.-укл.: Є. Ф. Шнюков, О. В. Червоненко, Ю. О. Семенов та ін. — Київ, 2008. — 24 с.
2009. Зоологічний музей: путівник / Відп. ред. Є. М. Писанець; ННПМ НАНУ. — Київ : Зоомузей ННПМ НАНУ, 2009. — 106 с.
2012. Національний науково-природничий музей НАН України : наукове видання / Авт. кол. І. Г. Емельянов, О. В. Червоненко, В. П. Гриценко та ін. — Київ : Горобець, 2012. — 176 с.

Література

- Вернадский, В. І.* Дневники 1917–1921 (октябрь 1917 — январь 1920). — Киев : Наукова думка, 1994.
- Звід пам'яток історії та культури України.* Київ. — Київ : Українська енциклопедія, 2004. — 695 с.
- Інститут зоології ім. І. І. Шмальгаузена.* — Київ : Велес, 2005. — 103 с.
- Національний науково-природничий музей НАН України / Авт. кол.: І. Г. Емельянов, О. В. Червоненко, В. П. Гриценко та ін. — Київ : Горобець, 2012. — 176 с.*
- Центральный научно-природоведческий музей Н УССР.* — Киев : Наукова думка, 1982. — 211 с.
- Червоненко О. В.* Геологічний музей: до історії Національного науково-природничого музею НАН України / О. В. Червоненко // Центр пам'ятокознавства НАН України. — 2015. — № 3. — С. 53–60.

Нариси історії Національного науково-природничого музею НАН України (до 50-річчя з дня створення). — Ємельянов, І. Г., Червоненко, О. В. — Національний науково-природничий музей НАН України — найбільший в Україні музей природничої історії, широко відомий величезною (понад 2 млн. одиниць зберігання) фондовою колекцією натуралій та унікальними експозиціями. Формування наукових природничих колекцій нерозривно пов'язано з історією держави та залежало від суспільного устрою, організаційної структури наукових установ та музеїв, а також залежало від персоналій дослідників. До нарисів увійшли стисла історія колекцій та експозиції чотирьох відділів-музеїв, шляхи їхнього наповнення, внесок відомих науковців у розвиток Музею. Висвітлюється значення ННПМ НАН України у збереженні наукових і культурних цінностей, його роль у поширенні та розвитку наукових знань у царині природничих наук, а також підкреслено значний внесок Музею як дослідницького центру біорізноманіття.

Ключові слова: природничий музей, історія музею, музеологія.

Адреса для зв'язку: О. В. Червоненко; Національний науково-природничий музей НАН України; вул. Богдана Хмельницького, 15, Київ, 01601 Україна; e-mail: entomo@ukr.net